

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

Вінтюк Ю.В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»*

НАЯВНІСТЬ ДИСЦИПЛІНИ У НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛАХ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчальний процес у сучасних ВНЗ є не лише дуже складний, але й вкрай відповідальний, тому закономірно, що він висуває ряд специфічних вимог до його учасників, які стосуються також їх особистісних, зокрема, вольових якостей. Відповідно, від наявності та рівня розвитку цих якостей залежить організованість і ефективність навчально-виховного процесу. Серед вольових якостей, що детермінують налагодження й успішний перебіг як навчання, так і виховання, особливо слід відзначити: самоконтроль, дисципліну та самодисципліну; передусім тому, що чинні правила поведінки у навчальних закладах висувають ряд вимог саме до цих якостей. Дана обставина зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи: простежити закономірності впливу дисципліни у навчальних підрозділах на процес підготовки фахівців у ВНЗ.

Незважаючи на те, що наявність дисципліни є неодмінною умовою результативного навчально-виховного процесу, питання її налагодження у навчальних підрозділах взагалі не розглядаються у працях, присвячених організації виховної роботи у ВНЗ (див., напр.: [1]). Оскільки огляд наукових джерел за темою дослідження не дав результатів, відразу переходимо до викладу даних власного дослідження; яке полягало в накопиченні, систематизації, аналізі та узагальненні досвіду викладання у ВНЗ.

Наявність вольових зусиль є необхідною умовою успішності будь-якої продуктивної діяльності, що проявляється в її організованості та злагодженості, тобто дисциплінованості суб'єкта. Тому вольові якості людини проявляються в її здатності до організованості (внутрішньої і зовнішньої активності), тобто до дисципліни і самодисципліни, від чого залежить рівень її досягнень, у будь-якій діяльності. Під дисципліною розуміють таку систему зв'язків між людьми, що забезпечує організованість і порядок у суспільстві, визначає поведінку людей відповідно до соціальних норм моралі та права. Згідно з поширеним визначенням, *дисципліна – це суспільні відносини, які складаються з*

приводу дотримання соціальних і технічних норм, правил поведінки в сім'ї, організації, суспільстві, державі.

Відомі визначення дисципліни, як правило, характеризують певну її сторону або вид. Коли говорять про дисципліновану людину, то перш за все відзначають виконання нею своїх обов'язків, тобто розглядають виконавчу дисципліну. Відомо, що всі аварії і катастрофи (крім природних), які відбуваються, виникають із вини людини, котра порушила дисципліну. Наявність дисципліни передбачає певний рівень (високий, середній, недостатній) дотримання норм у навчальному підрозділі, організації чи суспільстві загалом. Причому від дотримання дисципліни напряду залежить і стан справ у певному підрозділі чи й у суспільстві загалом.

Проте з досвіду відомо, що на практиці часто спостерігаємо недотримання студентами (а нерідко і викладачами) навіть елементарних правил поведінки у ВНЗ. Студенти не лише часто не з'являються на заняття, але й зазвичай запізнюються на них. Багато з них не вважають за потрібне залишити верхній одяг у гардеробі, або й запитати у викладача дозволу зайти в аудиторію, в якій вже відбувається заняття. Як і ті, що прибули завчасно, вони часто не слухають виклад лекції, не конспектують, а натомість займаються посторонніми справами, розмовляють або й користуються всеможливими мобільними пристроями: «зависають» у соціальних мережах чи провадять пошук в Інтернеті. Найгірше, що подібну поведінку більшість студентів не лише вважають припустимою, але й обурюються на зауваження викладачів, а то й не реагують на них. Спробуємо здійснити аналіз цієї ситуації з огляду на можливий результат навчально-виховного процесу в таких умовах.

Норми поведінки у суспільстві вивчає етика – наука про мораль. Відповідно, людина, яка не дотримується норм моралі, є аморальною, антисуспільною чи навіть злочинною особою. Причина – соціальна недорозвиненість, відсутність необхідних для повноцінного життя і функціонування в суспільстві особистісних якостей. Головною ознакою дисципліни є порядок – відповідність правилам поведінки, дотримання яких вимагається від людини. У дисципліні виділяють дві сторони: об'єктивну – порядок, без якого не може існувати організація; та суб'єктивну – виконання обов'язків і дотримання правил. Саме дисципліна дозволяє будувати ефективні навчальні, трудові та соціальні відносини, як і налагоджувати продуктивну діяльність.

На жаль, як у словниках з психології, так з педагогіки переважно немає визначення таких понять, як дисципліна, самодисципліна, дисциплінованість та ін. Здійснивши огляд літератури на дану тему, можна навести наступні визначення термінів, що перебувають у центрі розгляду. *Дисциплінованість – якість особистості, що полягає у здатності дотримуватися соціальних норм під впливом вимог оточення.* Включає позитивне ставлення до обов'язків, почуття відповідальності за власну поведінку, знання про цілі та завдання діяльності, вміння

керувати собою у відповідності до пред'явлених вимог, звички і навички дотримання встановленого порядку [1, с. 114]. Дисциплінована людина здатна дотримуватися встановленого порядку, проте потребує періодичного контролю. Найвищий рівень розвитку дисциплінованості становить самодисципліна, як вміння самотійно дотримуватися встановлених вимог, а також здатність встановлювати такі вимоги. Відповідно: *самодисципліна – здатність самотійно дотримуватися соціальних правил і норм поведінки, а також до самоорганізації власної діяльності та поведінки*. Самодисциплінована людина може самотійно дотримуватися чинних вимог до порядку і дисципліни у певному підрозділі, тому її поведінка зазвичай не потребує постійного контролю і корекції ззовні.

Як самодисципліна, так і дисциплінованість пов'язані зі здатністю до самоконтролю. *Самоконтроль – якість особистості, що полягає у її здатності до регуляції власної поведінки і діяльності в інтересах забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, вимогам, правилам, зразкам*. Важливу роль у процесах самоконтролю особистості відіграють її самооцінка, самокритичність, усвідомлення і оцінка власних дій, процесів і станів. Поява самоконтролю визначається соціальними, етичними і психологічними вимогами до поведінки людини. Вольова регуляція поведінки і діяльності базується на самоконтролі людини, як компоненті саморегуляції [1, с. 353]. Розвинена здатність до самоконтролю є необхідною (але не достатньою) умовою наявності самодисципліни.

Від здатності до самоконтролю залежить і здатність до саморегуляції тими, хто навчається, своєю навчальною діяльністю. Саморегуляція студентом своєї навчальної діяльності передбачає побудову поведінки і діяльності відповідно до завдань навчання, виховання та професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ; свідоме підпорядкування вчинків етичним і професійним вимогам; належне володіння собою, своїми емоціями, почуттями, прагненнями, формування, стримування неприйнятних у даних ситуаціях, у даному ВНЗ [1, с. 370]. Відповідно, крім здатності до самоконтролю, для самодисципліни є необхідною також здатність до саморегуляції.

З досвіду відомо, що у навчальному підрозділі, в якому немає належної дисципліни, не можливо налагодити навчальний процес. А де відсутня самодисципліна, там немає і не може бути самотійного навчання, ні розвитку, ні професійного становлення особистості. Не лише у навчальному, але і у виробничому підрозділі, в якому немає дисципліни, не можливо налагодити продуктивну діяльність. Відповідно, наявність дисциплінованості визначає все наше життя: людина, яка не має волі, нездатна ні до дисципліни, ні до самодисципліни; вона, як правило, ні до чого нездатна і нічого не досягне. Безвольні й недисципліновані – це люди, які не дотримуються слова, не виконують обіцянок, вони неорганізовані, неспроможні долати наявні труднощі,

шукають «легких способів» вирішення проблем, «скочуються по похилій» і часто спиваються. Нічого не доводять до кінця, а тому з ними не можна мати будь-які справи; вони не спроможні будь-ким стати і чогось досягнути. Тому ніхто не хоче з ними мати серйозні стосунки, особливо ті люди, які прагнуть чогось досягнути у роботі та в житті.

Стосовно проблеми підготовки фахівців в умовах вищої школи, необхідно відзначити, що фахівцями можуть стати лише особистості з високим рівнем дисциплінованості, самодисципліни, вимогливості до себе і самоконтролю, здатні організовувати свою діяльність і домагатися бажаного, незважаючи ні на що. Якщо тенденція поширення недисциплінованості стає масовою, вона становить потенційну загрозу не лише для навчального процесу, але й суспільства в цілому; а тому потребує ретельного вивчення та відповідного втручання задля її корекції.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

Як свідчать результати проведеного дослідження, а також наявний досвід викладання навчальних дисциплін різного спрямування, студентам різних спеціальностей, дисципліна у навчальних підрозділах є важливим чинником, що обумовлює перебіг і ефективність навчально-виховного процесу у ВНЗ; тому її налагодженню необхідно приділяти найретельнішу увагу з огляду на необхідність забезпечення належного рівня підготовки фахівців.

У майбутньому передбачено провести повномасштабне дослідження, що передбачає експериментальне встановлення залежності успішності навчання від рівня дисципліни у навчальних підрозділах.

Список використаних джерел:

1. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 576 с. – (Библиотека практической психологии).
2. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : Навч. посіб. / Т. Ю. Осипова, І. О. Бартенєва, О. О. Біла та ін. ; За заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.